

SUUDİ ARABİSTAN'IN VİZYON 2030 PROJESİNİN RANTİYECİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE ORTADOĞU'DA DENGELEME ARAYIŞI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

*The Assessment of Saudi Arabia's Vision 2030 Project in the Context of
Transformation of Rentierism and Search for Balance in The Middle East*

Oktay BİNGÖL**

Öz

Suudi Arabistan, 2016 yılında "Vizyon 2030" programıyla kapsamlı bir reform girişimi başlatmıştır. Yaklaşık 50 yıldır petrol gelirlerine dayanan rantiyeci ekonomisi, muhafazakâr toplum yapısı ve baskıcı siyasi rejimiyle bilinen Suudi Arabistan'da bu tür bir girişim, çeşitli tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Vizyon 2030 dönüşüm programının arkasında yatan temel nedenleri ve beklentileri açıklamayı amaçlayan bu makalede programın rantiyeci ekonomiyi dönüştürmek ve Ortadoğu'da konumunu devam ettirmek için Suudi yönetimine işlevsel vasıtalar sunduğu öne sürülmektedir. Bu makalede de Vizyon 2030 öncesi gelişmeler ele alınmakta, içerik açıklanmakta, rantiyecilik hakkında kavramsal tartışma yapılmakta, Vizyon 2030'un Suudi rantiyeci ekonomisinin dönüşümündeki yeri ve bölgesel siyasette Suudi Arabistan'ın dengeleme arayışıyla bağlantısı analiz edilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Suudi Arabistan, Vizyon 2030, NEOM, Rantiyeci Ekonomi, Dengeleme.

Abstract

Saudi Arabia launched a comprehensive reform initiative with Vision 2030 in 2016. This initiative has brought about discussions. This article aims to explain the main reasons and expectations behind the Vision 2030 transformation program. It is argued that the program provides functional tools to the Saudi government to transform the rentier economy and maintain its position in the Middle East. In this context, the developments before Vision 2030 are discussed, the content is explained, a conceptual discussion about is made, the place of Vision 2030 in the transformation of the rentier economy and its connection with search for balancing in regional politics are analyzed.

Keywords: Saudi Arabia, Vision 2030, NEOM, Rentier Economy, Balancing.

* **Makale Geliş Tarihi:** 04.10.2021 **Yayına Kabul Tarihi:** 21.10.2021

** Doç. Dr., İstanbul Arel Üniversitesi Uluslararası İlişkiler (İng.) Bölümü,
e-mail: oktaybingol@arel.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4794-5656.

GİRİŞ

Suudi Arabistan modern tarihinin en ciddi ekonomik zorluklarından biriyle, küresel petrol fiyatlarının önemli ölçüde düştüğü 2014-2016 yıllarında karşı karşıya kalmıştır. Petrol fiyatlarındaki düşüşten kaynaklanan ekonomik kriz, artan genç nüfusun istihdam ihtiyacı ve yıllardır olgunlaşan diğer siyasi ve sosyal faktörlerle kesişmiştir. Nitekim söz konusu yıllar; vatandaşların değişen beklentileri, "Arap Baharı"¹ ile başlayan bölgesel dönüşümlerin ve gelişmelerin etkileri, bölgesel rakip İran'ın güç dengesinde avantajlı konuma yükselmesi, radikal İslami ve cihatçı hareketlerin El-Kaide ve Devletü'l Irak ve's Şam (DEAŞ) biçiminde Suudi Arabistan'a da zarar vermeye başlaması, devlet-toplum ilişkilerini düzenleyen geleneksel sosyal sözleşmenin beklentilerle uyumsuzluğu ve ülkedeki iç karar verme sürecinin hantal yapısıyla karmaşıklaşmıştır.

2015 yılında, yani bahse konu olan sıkıntılı dönemin başlarında tahta çıkan Kral Selman bin Abdülaziz, göreve başlamasının ardından oğlu ve şimdiki veliaht, Muhammed bin Selman (MbS) aracılığıyla ülkede güçlü bir özel sektörün yaratılmasını amaçlayan petrole bağımlı rantiyeci ekonomiyi dönüştürecek iddialı bir ekonomik ve sosyal reform planı hazırlığı başlatmıştır. 2016 yılında açıklanan Vizyon 2030'un duyurulmasından sonra uluslararası toplumun dikkatleri Suudi Arabistan'a dönmüştür.

Petrol gelirlerine dayanan rantiyeci ekonomilerin tipik bir örneğini oluşturan, insanların evrensel insan hakları ve özgürlüklerin uzağında şeriat hukukunun gölgesinde yaşamak zorunda bırakan baskıcı siyasi sistemi ve muhafazakâr toplumsal yapısıyla bilinen Suudi Arabistan'ın Vizyon 2030 gibi liberal girişimi çok boyutlu tartışmaları da başlatmıştır.

¹ 2010 yılında Ortadoğu ülkelerinde başlayan toplumsal hareketleri ifade eden "Arap Baharı" sadece terim olarak kullanılmaktadır. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Mehmet Seyfettin Erol-İrem Bilgetürk, "Mehdilik Anlayışı Kapsamında İran Dış Politikası Üzerine Bir İnceleme", *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 2020, s. 255.

SUUDİ ARABİSTAN'IN VİZYON 2030 PROJESİNİN RANTİYECİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE ORTADOĞU'DA DENGELEME ARAYIŞI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRMESİ

Makalede bu yöndeki tartışmalara farklı bir açıdan yaklaşılmakta ve Suudi yönetiminin Vizyon 2030 dönüşüm programının arkasında yatan temel motivasyonlarının ve beklentilerinin açıklanması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda Vizyon 2030'un rantiyeci ekonomiyi dönüştürmek ve Ortadoğu'da konumunu devam ettirmek için Suudi yönetimine işlevsel vasıtalar sunduğu öne sürülmektedir.

Takip eden bölümlerde sırasıyla; Vizyon 2030 öncesi gelişmeler ele alınarak programın kapsamı açıklanmakta, rantiyeci devletler ve rantiyeciliğin dönüşümü hakkında kavramsal tartışma yapılmakta, Vizyon 2030'un Suudi rantiyeci ekonomisinin dönüşümündeki yeri ve bunun bölgesel siyasette Suudi Arabistan'ın dengeleme arayışıyla bağlantısı analiz edilmektedir.

VİZYON 2030 ÖNCESİ GELİŞMELER

2012 yılının Şubat ayında küresel piyasalarda varil başına 124 dolar olan petrolün fiyatı, 2014 yılının son aylarından itibaren hızla düşmeye başlamıştır. Nitekim 2015 yılının Mart ayında petrol, varil başına 53 dolarken; 2016 yılının Ocak ayında 30 dolar seviyesine düşmüştür. Fiyatlar, Suudi Arabistan ve Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'nün (OPEC) 2017 senesinde 2014 yılının en yüksek seviyesine göre yüzde 41'lik bir düşüşle üretim kesintisi yapmayı kabul etmesiyle, 2018 senesinde varil başına 65-75 dolar aralığında durulmuştur. Bahsi geçen yıldan itibaren ise kısmi dalgalanmalar yaşanmaktadır.²

² "Crude Oil Prices-70 Year Historical Chart", *Macrotrends*, <https://www.macrotrends.net/1369/crude-oil-price-history-chart>, (Erişim Tarihi:03.04.2021).

Şekil 1: 10 Yıllık Dönemde Petrol Fiyatları

Kaynak: *Macro Trends*, <https://www.macrotrends.net>, (Erişim Tarihi: 03.04.2021).

Petrol fiyatlarındaki dalgalanmalarının hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ve az gelişmiş ekonomiler için makro ve mikro ekonomik göstergelerle finansal istikrar üzerinde olumsuz etkilerde bulunduğu araştırmalarla kanıtlanmıştır.³ 2014 senesinde başlayan fiyat düşüşlerinin ekonomisi ağırlıklı olarak petrol gelirine dayanan Suudi Arabistan üzerinde çok boyutlu etkileri olmuş ve sonuçlar, birkaç yıl içinde görülmeye başlanmıştır. 2012 yılında 290 milyar dolar civarında olan yıllık gelir, 2016 senesinde 130 milyar dolar civarına düşmüştür.⁴ Suudi Arabistan Gayrisafi Milli Hasıla'sı (GSMK) 2014 senesinde 800 milyar dolarken; 2016 yılı sonunda 661 milyar dolara düşmüştür.⁵ Ülkenin döviz rezervleri ise 2014 senesinde 730 milyar dolarken; 2016 yılında 600 milyar dolara, 2019

3 Moayad H. Al Rasasi vd., "Oil Revenues and Economic Growth in Saudi Arabia", *Saudi Arabian Monetary Authority*, <https://www.sama.gov.sa/en-US/EconomicResearch/WorkingPapers/Oil%20Revenues%20and%20Economic%20Growth%20in%20Saudi%20Arabia.pdf>, (Erişim Tarihi: 01.02.2021), s. 4.

4 "Saudi Arabia: Year in Review 2012", *Oxford Business Group*, <https://oxfordbusinessgroup.com/news/saudi-arabia-year-review-2012>, (Erişim Tarihi: 06.05.2021).

5 "Saudi Arabia GNP 1970-2021", *Macrotrends*, <https://www.macrotrends.net/countries/SAU/saudi-arabia/gnp-gross-national-product>, (Erişim Tarihi: 06.04.2021).

SUUDİ ARABİSTAN'IN VİZYON 2030 PROJESİNİN RANTİYECİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE ORTADOĞU'DA DENGELEME ARAYIŞI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRMESİ

senesinin sonunda 500 milyar dolara ve 2020 yılının Mart ayında ise 464 milyar dolara gerilemiştir.⁶

2014 yılının ortalarında petrol fiyatlarında yaşanan ani düşüş, Suudi Arabistan'ı orta ve uzun vadede sosyo-ekonomik ve siyasal olarak olumsuz etkileyecek diğer gelişmelerle aynı zamanda meydana gelmiştir. Öncelikle petrol fiyatlarındaki düşüşün geçici ve ani bir krizin sonucundan ziyade; küresel petrol üretimi ve tüketimini, diğer bir deyimle küresel arz ve talebi, etkileyen faktörlerdeki yapısal değişimin sonucu olması Suudi Arabistan için önemlidir. Bu kapsamda kaya gazı keşfi, petrol piyasasında değişime neden olan faktörlerin başında gelmektedir. Kaya gazı, özellikle ABD'nin enerji ihtiyacının karşılanmasında artan oranda yer alıyor. ABD, 2005 senesinde petrol tüketiminde yüzde 60 ithalata bağımlıyken; 2012 yılında bu oran, yüzde 39'a düşmüştür.⁷ ABD 2019'da ise hem petrol hem de gazın net ihracatçısı konumuna gelmiştir. ABD'nin ihracatı, küresel bir arz fazlalığına yol açarak dünya pazarını yeniden şekillendirmeye başlamıştır.⁸ Kaya gazının keşfi ve çıkarılması ABD'yle sınırlı değildir. Dünya rezervlerinin yüzde 30'u Çin'de (ABD'den fazla) bulunmaktadır.⁹ Bu aşamada üretimin maliyeti fazla olduğu için Çin, 2020 itibarıyla ABD'nin ancak yüzde 3'ü kadar kaya gazı üretebilmektedir. 2025 yılından itibaren ise üretimin artabileceği tahmin edilmektedir.

Enerji piyasalarını etkileyen diğer bir gelişme ise petrol ve doğalgaz sektöründe yeni sondaj teknolojilerinin kullanılmaya başlanması, bunun neticesinde üretim artması, küresel piyasalara dağıtımını mümkün kılan boru hatlarının ve diğer vasıtaların yaygınlaşması ve daha fazla üreticinin

6 Stephen Grand-Katherine Wolff, "Assessing Saudi Vision 2030: A 2020 Review", *The Atlantic Council*, <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/assessing-saudi-vision-2030-a-2020-review/>, (Erişim Tarihi: 13.05.2021), s. 4.

7 Jacopo Bellelli, "The Shale Gas 'Revolution' in the United States: Global Implications, Options for the EU", *Directorate-General For External Policies*, https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/briefing_note/join/2013/491498/EXPO-AFET_SP%282013%29491498_EN.pdf, (Erişim Tarihi: 18.04.2021), s. 6.

8 "Kaya Gazı Devrimi, Dünya Pazarlarını Nasıl Yeniden Şekillendiriyor?", *Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi*, <https://www.dunyaenerji.org.tr/kaya-gazi-devrimi-dunya-pazarlarini-nasil-yeniden-sekillendiriyor/>, (Erişim Tarihi: 18.04.2021).

9 Bellelli, a.g.e., s. 7.

piyasaya girmesidir. Nitekim 1981 yılında dünyadaki petrol rezerv toplamı 648 milyar varilken; 2000 senesinde 1046 milyar varil ve 2018 yılında da 1760 milyar varil olarak tespit edilmiştir.¹⁰

Yenilenebilir ve çevreye duyarlı enerji kaynaklarındaki artış da fosil yakıta olan ihtiyacı azaltmıştır. Örneğin Avrupa Birliği'nin (AB) 28 ülkesinin toplamında birincil enerji tüketiminde yenilenebilir enerjinin payı, 1990 yılında yüzde 4,3'ken, 2018 senesinde yüzde 18 olmuştur.¹¹ Bu tür gelişmeler petrol fiyatlarını etkilemeye devam edecektir. Bu nedenle de petrole dayalı ekonomilerin gelecekte daha ciddi sorunlarla yüzleşmeleri muhtemeldir.

Ortadoğu'nun tüm ülkelerinde olduğu gibi son on yılda Suudi Arabistan da genç nüfusun artışıyla yüz yüzedir. 2015 senesinde ortalama yaş 26'dır ve nüfusun yaklaşık yüzde 60'ı 30 yaşın altındadır.¹² Her yıl birkaç yüz bin genç işgücüne katılmaktadır. Özel sektörün gelişmediği ve özel sektörde ücretlerin düşük olduğu Suudi Arabistan'da vatandaşların beklentisi kamuda istihdam edilmek, önceki yıllarda rantiyeci Suudi Hükümeti'nin sağladığı teşviklerden ve ayrıcalıklardan yararlanmaya devam etmektir. Gelir kaybıyla istihdamın daralmasının bu imkânı sağlaması zordur. Nitekim genç işsizlik oranı, 2019 yılı sonu itibariyle yüzde 35'e ulaşmıştır.¹³ Kadınların işsizliği ve ücret düşüklüğü on yıllardır devam eden bir sorundur. Son yıllarda kadınların okullaşması ve üniversite eğitimi alması bakımından önemli artış kaydedilmiş; ancak istihdam olanakları değişmemiştir. Bu ise

10 Pınar Özel, "Petrol Sanayiinde Dikey Bütünleşme ve Türkiye'de Uygulanabilirliği", *SBB*, <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/P%C4%B1narOZEL.pdf>, (Erişim Tarihi: 19.05.2021), s. 21; "Ülkelere Göre Dünya Petrol Rezervi", *Enerji Atlası*, <https://www.enerjiatlas.com/rezerv/dunya-petrol-rezervi.html>, (Erişim Tarihi: 26.03.2021).

11 "Renewable Energy Statistics", *EUROSTAT*, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Renewable_energy_statistics#of_electricity_generated_come_from_renewable_sources, (Erişim Tarihi: 24.02.2021).

12 "Saudi Arabia: Average Age of the Population from 1950 to 2050", *Statista*, <https://www.statista.com/statistics/262482/median-age-of-the-population-in-saudi-arabia/>, (Erişim Tarihi: 15.05.2021).

13 "Labour Force, Fourth Quarter 2019", *Saudi Arabia General Authority for Statistics*, <https://www.stats.gov.sa/en/814>, (Erişim Tarihi: 17.03.2021).

SUUDİ ARABİSTAN'IN VİZYON 2030 PROJESİNİN RANTİYECİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE ORTADOĞU'DA DENGELEME ARAYIŞI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRMESİ

toplumsal huzursuzluğa ve Suudi monarşisinin karşılaşıcağı zorluklara yol açacak bir dinamiktir.

Suudi gençleri, ebeveynlerinin neslinden çok daha eğitimli ve dünyaya bağlıdır. Yüzbinlerce genç Suudi, yurtdışında ücretsiz olarak üniversite eğitimine devam etme fırsatı bulmuştur. İletişim kanallarını kullanma sayılarında büyük artışlar olmuştur. 2000 yılında 100 kişi başına sadece 6,8 cep telefonu varken; 2016'da 150'ye ulaşmıştır. Aynı dönemde internet kullanımı nüfusun yüzde 2'sinden yüzde 73,8'ine çıkmıştır.¹⁴ Günümüzde Suudilerin tamamı internet erişimine sahiptir ve sosyal medyayı kullanmaktadır.¹⁵ Dünyayla artan bağlantı ve daha iyi eğitim, vatandaşların beklentilerini arttırmış ve hükümetlerinden daha fazlasını talep etmelerine neden olmuştur. Talepler karşılanmadığında neler olabileceği Arap Baharı ayaklanmalarında görüldüğü için Suudi yöneticilerini harekete geçmeye yönlendirilmiştir.

Suudi Arabistan aynı zamanda Ortadoğu'da 2003 senesinden itibaren jeopolitik rekabetle yüz yüze kalmıştır. İran, Irak'ta Saddam Hüseyin'in devrilmesi ve ülkede Şiilerin iktidarı ele geçirmesiyle etkisini artırmış, diğer ülkelerde de ortaya çıkan boşluklardan vekil güçler aracılığıyla yararlanmışır.¹⁶ Suudi Arabistan, 2005 yılından itibaren bölgedeki başlıca jeopolitik rakibi olan İran tarafından giderek daha fazla kuşatıldığını hissetmeye başlamış, İran'ı dengelemek için stratejiler geliştirmiş¹⁷ ve savunma harcamalarını artırmıştır.

14 "Individuals Using Internet of Saudi Population-2016", *World Bank*, <https://data.worldbank.org/indicator/IT.NET.USER.ZS?end=2018&locations=SA&start=1990>, (Erişim Tarihi: 14.05.2021).

15 Irfan Mohammed, "Social Media Usage in Saudi Arabia at Its Peak", *Saudi Gazette*, <http://www.saudigazette.com.sa/article/562919/SAUDI-ARABIA/Social-media-usage-in-Saudi-Arabia-at-its-peak-CITC?rss=1>, (Erişim Tarihi: 27.05.2021).

16 Firas Elias-Mehmet Seyfettin Erol, "İslam Devrimi Sonrasında İran Dış Politikasının Ummu'l Kura Teorisi Bağlamında Analizi", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 2021, s. 378.

17 Guido Steinberg-Nils Woermer, "Exploring Iran&Saudi Arabia's Interests in Afghanistan&Pakistan: Stakeholders or Spoilers-A Zero Sum Game?", *Barcelona Centre For International*, https://www.swp-berlin.org/publications/products/fachpublikationen/Steinberg_Woermer_SaudiArabia_Interest_April2013.pdf, (Erişim Tarihi: 16.03.2021), s. 3.

Suudi monarşisinin kökleri 18. yüzyılda Suudi hanedanı kurulmasına¹⁸ uzanan Sünni İslam içindeki daha muhafazakâr ve aşırı eğilimlerle olan ortaklığı, 1980'lerde ve özellikle de Afganistan'ın işgaliyle zirve noktasına ulaşmış¹⁹ ve Suudi Arabistan'ı küresel cihatla anılır hale getirmiştir. O dönemlerde Suudiler için dış politika kaldırıcı olarak görülen bu tür bağlantılar, 2000'lerden itibaren ulusal, bölgesel ve uluslararası soruna dönüşmüştür. Bu kapsamlı sorunlar, ekonomik kötüleşmeyle birlikte çok katmanlı hale gelmiştir.

Kral Abdülaziz'in ölümünün ardından Suudi kralları gelenekselleşen bir yaklaşımla, diğer kraliyet prensleriyle (önce oğulları ve daha sonra Kral Abdülaziz'in torunları dahil) danışarak önemli devlet kararları almıştır.²⁰ Ekonominin belirli bakanlıklarını ve sektörlerini yönetme sorumluluğu da ailenin farklı üyeleri arasında paylaştırılmıştır. Bir tür müzakere, uzlaşma ve fikir birliğine dayalı liderlik tarzı, Suudi siyasetinde kendine has özellikleriyle süreklilik ve muhafazakarlık sağlanmıştır. Bununla birlikte zamanla kurumların kayırmacı doğası ve ilgili kraliyet mensuplarının artan yaşı, sağlıklı ve hızlı kararlar almayı zorlaştırmıştır. Bir zamanlar büyük bir varlık olan eski Suudi karar alma tarzı, hantallaşmış ve sorun olmaya başlamıştır. Böylece değişim ihtiyacı da belirginleşmiştir.

Buraya kadar sıralanan çok yönlü eğilimler, 2014 yılında petrol fiyatlarının düşmeye başlamasıyla örtüşmüş, etkileşimle dönüşümü zorlamış ve Vizyon 2030'a kapı aralamıştır.

18 Mustapha Achoui, "The Saudi Society: Tradition and Change", James Georgas, Families Across Cultures, Cambridge University Press, John W. Berry vd., der. Cambridge MA 2006, s. 435.

19 Steinberg-Woermer, a.g.m., s. 3.

20 Suudi Arabistan'ın geçmişten günümüze karar alma sistemi az sayıda araştırmaya konu olmuştur. Sistemin temel özellikleri için bkz. Umer Karim, "The Evolution of Saudi Foreign Policy and the Role of Decision-Making Processes and Actors", *The International Spectator*, 52(2), 2017, s. 71-88; Steinberg-Woermer, a.g.m., s. 3-5.

SUUDİ ARABİSTAN'IN VİZYON 2030 PROJESİNİN RANTİYECİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE ORTADOĞU'DA DENGELEME ARAYIŞI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRMESİ

VİZYON 2030 VE KAPSAMI

Vizyon 2030 raporu, hükümet tarafından Suudi Veliiaht Prens MbS liderliğinde McKinsey²¹ Grubu'nun katkılarıyla hazırlanmıştır. Raporda uygulanacak projeler listelenmiş, projelerin her biri için göstergeler ve hedefler belirlenmiştir. Bu çerçevede bakanlıklar başta olmak üzere kurum ve kuruluşlara muhtelif görevler verilmiş ve yapılacaklar ayrıntılar bir biçimde belirlenerek bir takvime bağlanmıştır.²² Rapor, 25 Nisan 2016 tarihinde Suudi Bakanlar Kurulu'nda onaylanarak 6 Haziran 2021 tarihinde yayınlanmıştır.²³

Vizyon 2030, petrol fiyatlarının düşmesiyle 2014'den itibaren bütçesi sürekli açık veren²⁴ ve döviz rezervleri hızla azalan, işsizlik ve iç huzursuzluğu artan Suudi ekonomisinin ve önceki bölümde açıklanan zorluklarla yüzleşmesi gereken Suudi devletinin dönüşümüne odaklanarak üç sütun üzerine inşa edilmiştir. Birinci sütun, "Riyad'ın İslam ve Arap Dünyası'nın kalbi" şeklindeki statüsünün korunması ve geliştirilmesidir. İkinci sütun, Suudi Arabistan'ın küresel yatırım merkezine dönüştürülmesi, Suudi ekonomisinin canlandırılması ve çeşitlendirilmesi üzerine inşa edilmiştir. Üçüncü sütun ise Suudi Arabistan'ın jeopolitik konumunun dünya ticaretinin merkezine dönüştürülmesini kapsamaktadır.²⁵ Vizyonun üç ana teması; enerjik bir toplum, gelişen ekonomi ve tutkulu bir millettir. 2030 vizyonu, Kamu Yatırım Fonu Programı, Mali Denge Programı ve

21 McKinsey, ABD'de konuşlu, 100.000'e yakın çalışanı olan bir küresel yönetim-danışmanlık şirkettir. 40'tan fazla ülkede 100'e yakın ofisi vardır. Detaylı bilgi için bkz. "McKinsey-About Us", *McKinsey*, <https://www.mckinsey.com/about-us/overview>, (Erişim Tarihi: 23.02.2021).

22 Adrien Faudot, "Saudi Arabia and the Rentier Regime Trap: A Critical Assessment of the Plan Vision 2030", *Sciencedirect*, https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0301420718304355Manuscript_6303ce0d5292a7b22f59384ba98049e6, (Erişim Tarihi: 06.06.2021), s. 14.

23 "Full Text of Saudi Arabia's Vision 2030", *Al Arabia English*, <https://english.alarabiya.net/en/perspective/features/2016/04/26/Full-text-of-Saudi-Arabia-s-Vision-2030.html>, (Erişim Tarihi: 17.07.2021), s.1-2.

24 Suudi Arabistan'ın bütçesi ilk defa 2014 yılında GSMH'nin yüzde 3'ü oranında açık vermiştir. Bu bütçe açığı, 2015 senesinde yüzde 15.8'e, 2016'da ise yüzde 17.2'ye yükselmiştir. Detaylı bilgi için bkz. "Saudi Arabia's Growing Deficit", *Blomberg*, <https://www.bloomberg.com/graphics/2017-neom-saudi-mega-city/>, (Erişim Tarihi: 12.12.2020).

25 "Vision 2030-Foreword", *Vision 2030*, <http://vision2030.gov.sa/en/foreword>, (Erişim Tarihi: 16.02.2021).

Ulusal Dönüşüm Programı ile uzun dönemli ve ayrıntılı bir uygulama takvimine bağlanmıştır.

Vizyon 2030 hedeflerine ulaşılmasına yardımcı olmak amacıyla Anahtar Performans Göstergeleri (APG) tanımlanmıştır. Stratejik hedeflerinden birisi olan Suudi ekonomisinin büyütülmesi ve çeşitlendirilmesi kapsamında belirlenen APG'ler arasında petrol dışı gelirin yedi kat artırılarak 163 milyar Suudi riyalinden bir trilyon Suudi riyaline (SAR) çıkarılması, Suudi Arabistan'ın Küresel Hükümet Etkinlik Endeksi'ndeki²⁶ sırasının 80'den 20'ye yükseltilmesi, E-Hükümet Endeksinde²⁷ ise dünyada ilk beş arasına getirilmesi dikkat çekmektedir. Ayrıca Umre ziyaretçilerini ağırlama kapasitesini arttırmak ve her yıl sekiz milyondan otuz milyona çıkarmak,²⁸ üç Suudi şehrinin dünyadaki ilk yüz şehir sıralamasında üst sıralarda yer alması ve tanınması,²⁹ KOBİ'lerin Gayrisafi Milli Hasıla'ya (GSMH) katkısını yüzde 20'den yüzde 35'e çıkarmak,³⁰ Kamu Yatırım Fonunun varlıklarını 600 milyar SAR'dan yedi trilyonun üzerine çıkarmak, Suudi ekonomisini GSMH büyüklüğü açısından ilk 15 ülke arasına sokmak,³¹ özel sektörün GSMH'ye katkısını yüzde 40'dan yüzde 65'e çıkarmak³² ve petrol dışı ihracatın GSMH'ye katkısını yüzde 16'dan yüzde 50'ye yükseltmek³³ diğer dikkat çeken göstergeler arasındadır.

Vizyon 2030'un Suudi GSMH'sini ikiye katlayacağı, özel sektör tarafından petrol dışı ekonomiye 4 trilyon dolar tutarında ek yatırım yapılarak 6 milyon ek iş yaratılacağı, Suudi hane halkı gelirinde yüzde

26 "Government Effectiveness Index", *World Bank*, <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#reports>, (Erişim Tarihi: 16.02.2021).

27 "UN E-Government Survey 2016", *UN*, <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2016>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

28 *Kindom of Saudi Arabia Vision 2030*, <https://www.vision2030.gov.sa/v2030/overview/>, (Erişim Tarihi: 26.05.2021), s. 19.

29 Grand-Wolff, *a.g.m.*, s. 15.

30 *Kindom of Saudi Arabia Vision 2030, a.g.e.*, s. 39.

31 *Aynı yer.*

32 Rahman Redwanur-Ameerah Qattan, "Vision 2030 and Sustainable Development: State Capacity to Revitalize the Healthcare System in Saudi Arabia", *The Journal of Health Care Organization, Provision, and Financing*, 58(1), 2021, s. 2.

33 *Kindom of Saudi Arabia Vision 2030, a.g.e.*, s. 61.

SUUDİ ARABİSTAN'IN VİZYON 2030 PROJESİNİN RANTİYECİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE ORTADOĞU'DA DENGELEME ARAYIŞI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRMESİ

60 artış olacağı beklentisi dile getirilmektedir.³⁴ Planda öncelikle yatırım yapılacak sektörler olarak tarım, yapı malzemeleri, otomobil üretimi, eğitim, mühendislik, sağlık hizmeti, konut, bilişim ve iletişim teknolojileri, savunma sanayisi, madencilik, yenilenebilir enerji, turizm ve ulaşım sektörleri belirlenmiştir.³⁵

Vizyon 2030'u hayata geçirecek bir kurumsal yapı tasarlanmıştır. Yapının en üst otoritesi hükümete bağlı Ekonomik ve Kalkınma İşleri Konseyi'dir (CEDA). CEDA, Strateji Komitesi ve Strateji Yönetim Ofisi vasıtasıyla uygulamayı yönlendirecek ve izleyecektir. Ayrıca Finans Komitesi, Projesi Yönetim Ofisi, Performans Yönetimi Merkezi, Ekonomi ve Planlama Bakanlığı, Dağıtım Birimi ve CEDA Stratejik İletişim Ofisi destek birimleri olarak faaliyet gösterecektir.³⁶

Vizyon 2030, daha aktif ve bağımsız vatandaşlardan oluşan bir Suudi Arabistan öngörmekte ve daha eğitilmiş, eleştirel düşünme yeteneğine sahip, girişimci, çoğu özel sektörde çalışan bir iş gücü amaçlamaktadır. Daha 'aktif vatandaşları' yaratmanın önündeki ana engelin dindar muhafazakârlardan geldiği de tespit edilmektedir.³⁷ Veliht Prens MBS'in açıklamalarına göre, Suudi Arabistan "daha önce olduğu yere, tüm dinlere ve dünyaya açık bir ılımlı İslam ülkesine dönecek, gelecek otuz yıl yıkıcı fikirlerle uğraşarak harcanmayacak, çok yakında aşırıcılığa son verilecek ve Riyad, ılımlı İslam öğretileri ve prensiplerini temsil edecektir".³⁸

Plan, çeşitli yönlerden rantiyeci ekonominin ve rantiyeci devletin sosyal ve siyasal düzenlemelerinin değişimine radikal bir yaklaşım

34 Redwanur-Ameerah, *a.g.m.* s. 2.

35 Jane Kinninmont, *Vision 2030 and Saudi Arabia's Social Contract Austerity and Transformation*, Chatham House, London 2017, <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/2017-07-20-vision-2030-saudi-kinninmont.pdf>, (Erişim Tarihi: 09.02.2021), s. 13.

36 Grand-Wolff, *a.g.m.*, s. 18.

37 Kinninmont, *a.g.e.*, s. 41.

38 "Son Dakika: Suudi Arabistan'dan Çok Önemli Açıklama... 'İlimli İslam'a Dönüyoruz'", *Hürriyet*, <http://www.hurriyet.com.tr/son-dakika-suudi-arabistandan-cok-onemli-aciklama-ilimli-islama-donuyorumuz-40621245>, (Erişim Tarihi: 24.01.2021).

benimsemektedir. Öncelikle Suudi vatandaşların benzin ve motorin başta olmak üzere petrol ürünlerinin tüketiminde sübvansiyonların azaltılıp ve sonrasında kaldırılıp uluslararası piyasa fiyatlarına uyum ve enerji tüketimini azaltma amaçlanmaktadır. Bu tedbirlere karşı sosyal huzursuzlukların önlenmesi için vatandaşın hesabına nakit transferleri yapılması planlanmıştır.³⁹ Planda yeni gelirler yaratmak için çeşitli vergiler getirmesi de yer almaktadır.

Vizyon 2030 çerçevesinde konulan hedeflere ulaşmak için 13 program tespit edilmiştir. Bunlar; 1) Finansal Sektör Geliştirme Programı, 2) Mali Denge Programı, 3) Hac ve Umre Programı, 4) Konut Programı, 5) İnsan Sermayesi Geliştirme Programı, 6) Ulusal Karakter Zenginleştirme Programı, 7) Ulusal Şirketler Teşvik Programı, 8) Ulusal Endüstriyel Gelişim ve Lojistik Programı, 9) Ulusal Dönüşüm Programı, 10) Özelleştirme Programı, 11) Kamu Yatırım Programı, 12) Yaşam Kalitesi Programı ve 13) Stratejik Ortaklık Programlarıdır.⁴⁰

Planın ana unsurlarından olan Ulusal Dönüşüm Programı, işgücü piyasasının Suudileştirilmesi üzerine tasarlanmıştır. Suudi Arabistan'da göçmen işçiler, 2016 verisine göre, özel sektör işgücü piyasasının yüzde 75'inden fazlasını temsil etmekteydi.⁴¹ Göçmen işçilerin iş gücünde bu kadar yüksek oranda olmasının temel nedeni rantiyeci ekonomidir. Suudi vatandaşlar kamu sektöründe yüksek ücretler aldıkları için özel sektörde çalıştıklarında da yüksek ücret talep etmektedir. Aslında bu yüksek ücret rant geliri dağıtımının gereğidir. Dolayısıyla özel sektör de Suudi vatandaşa yüksek ücret ödemek durumdadır. Özel sektörde, bir Suudi'nin maaşı,

39 Zahraa Alkhalisi, "Saudi Arabia Eases Austerity After 'Very Negative' Response", *CNN Business*, <https://money.cnn.com/2018/01/09/news/economy/saudi-arabia-austerity-backlash/index.html>, (Erişim Tarihi: 10.04.2021).

40 "Vision Realization Programs", *Kingdom of Saudi Arabia Vision 2030*, <https://www.vision2030.gov.sa/v2030/vrps/>, (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

41 "53rd Annual Report 2017", *Saudi Arabia Monetary Agency*, <https://www.sama.gov.sa/en-US/EconomicReports/AnnualReport/Fifty%20Third%20Annual%20Report.pdf>, (Erişim Tarihi: 21.06.2021), s. 41.

SUUDİ ARABİSTAN'IN VİZYON 2030 PROJESİNİN RANTİYECİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE ORTADOĞU'DA DENGELEME ARAYIŞI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRMESİ

Suudi olmayan birinin maaşının ortalama beş katı olmuştur.⁴² Bu itibarla Vizyon 2030, özel sektörde iş gücünün Suudileştirilmesini amaçlar; özel sektöre ve KOBİ'lere kaynak aktarır (bir anlamda rant gelirini özel sektöre aktarır), Suudi iş gücünü eğitip, kamu-özel sektör ücret dengesini kurmak istemektedir.

Vizyon 2030'un özelleştirme programı da rantiyeci ekonominin dönüşümü için kritik önem de görülmektedir. Bu kapsamda Suudi ulusal petrol şirketi Aramco'nun yüzde 5'inin özelleştirilmesiyle toplanacak 100 milyar doların, dönüşümün finansal desteğini sağlayacak Kamu Yatırım Fonu'na aktarılması planlanmıştır.⁴³ Aynı zamanda Vizyon 2030; teknolojisi, mimarisi ve çevre düzenlemeleriyle yeni çekim merkezleri ve akıllı şehirler yaratmayı da öngörmektedir. Bunlardan en ilgi çekenini ise NEOM Projesi'dir.

Resmi olarak üç ülkeyi kapsayan (Suudi Arabistan, Mısır, Ürdün), üç kıta (Asya, Avrupa, Afrika) için köprü olması düşünülen NEOM,⁴⁴ Suudi Arabistan'ın kuzeybatısında Akabe Körfezi ve Kızıldeniz kıyısı boyunca uzanan 450-500x40-60 km'lik yerleşim olmayan boş alanları ve 50 adayı kapsayan, 26.500 km²'lik bir alanda yeni bir kent inşasını kapsamaktadır.⁴⁵ NEOM'un bağımsız bir ekonomik bölge olarak işletilmesi, kendine özgü yasaları, vergi sistemi ve mevzuatının olması planlanmıştır. Projenin maliyeti, 500 milyar dolardır. Projenin ilk safhasının 2025 yılına kadar

⁴² Faudot, a.g.m., s. 15.

⁴³ "Saudi Aramco Was the World's Most Profitable Company in 2018", *The Irish Times*, <https://www.irishtimes.com/business/retail-and-services/saudi-aramco-was-the-world-s-most-profitable-company-in-2018-1.3845364>, (Erişim Tarihi: 23.05.2021).

⁴⁴ "Yeni" anlamındaki Latince neo sözcüğü ile Arapça mostaqbal (Türkçe gelecek) sözcüğünün baş harfi M'nin birleşiminden türetildiği düşünülmektedir. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. "What Does Saudi Arabia's Mega Project 'NEOM' Actually Stand for?", *Al Arabiya English*, <http://english.alarabiya.net/en/business/economy/2017/10/24/What-does-NEOM-mean-.html>, (Erişim Tarihi: 14.03.2021). Bu şekilde Neo+m=Neom, yeni geleceği, Suudi Arabistan'ın yeni geleceğini ifade etmektedir.

⁴⁵ "Suudi Arabistan'dan 500 Milyar Dolarlık Çılgın Proje! 'NEOM'", *Süper Haber*, <http://www.superhaber.tv/suudi-arabistandan-500-milyar-dolarlik-cilgin-proje-neom-87266-haber>, (Erişim Tarihi: 30.03.2021).

tamamlanmasının öngörülmektedir.⁴⁶ Süveyş Kanalı'nı da kullanan deniz ticaret yollarına yakın olan NEOM'un tamamen yenilenebilir enerji üretip tüketmesi, kent yaşamında sadece rüzgâr ve güneş enerjilerinden faydalanılması, yüksek oranda robot kullanılması öne çıkan özelliklerdir. Proje kapsamında enerji ve su, ulaşım-hareketlilik, bio-teknoloji, gıda, ileri teknolojik üretim, medya, eğlence ve dijital bilimler yer almaktadır.

Projenin finansmanını başkanlığını Veliaht Prens MbS'in yaptığı Suudi Kamu Yatırım Fonu üstlenmiştir. Fona Suudi petrol şirketi Aramco'nun yüzde 5'i satılarak elde edilecek 100 milyar doların aktarılması planlanmıştır. Bununla birlikte Aramco'nun iddia edildiği gibi 2 trilyon dolar değerinde olmadığı ve satışın tamamlanmasının yıllar alabileceği de öne sürülmektedir.⁴⁷ 2017-2020 arasında Aramco'nun New York ve Londra borsalarında işlem görmesi için Başkan Donald Trump ve İngiltere Başbakanı Theresa May girişimlerde bulunmuştur.⁴⁸ Uluslararası yatırımcıların iştirakini sağlamak için 3500 uluslararası yatırımcı Suudi Arabistan'a davet edilmiş ve bilgilendirmiştir.

Yatırımcıların Suudi Arabistan'ın sosyo-ekonomik ve siyasal dönüşümü ve projenin uygulanabilirliği hakkında endişeleri öne çıkmaktadır. Buna rağmen bazı yatırımcılar, katılma niyetini beyan etmiştir.⁴⁹ Bu kapsamda Japon firmaları 25 milyar dolar yatırım planlamakta,⁵⁰ Rus Kamu Doğrudan Yatırım Kurumu projeye olumlu yaklaşmaktadır. Suudi Arabistan'da Veliaht

46 "Suudi Arabistan'dan Kızıldeniz Kıyısında 500 Milyar Dolarlık Mega Kent", *BBC Türkçe*, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41736073>, (Erişim Tarihi: 30.03.2021).

47 "With \$800 Billion Hanging in the Balance, What Exactly Is Changing in Saudi Arabia", *Haaretz*, <https://www.haaretz.com/middle-east-news/1.821753>, (Erişim Tarihi: 21.2.2021).

48 Reem Shamseddine-Jonathan Landay, "Aramco Listing: Donald Trump Appeals to Saudi Arabia to List State-Owned Oil Company on New York Stock Exchange", *Independent*, <http://www.independent.co.uk/news/business/news/aramco-listing-donald-trump-new-york-stock-exchange-saudi-arabia-sate-owned-a8039901.html>, (Erişim Tarihi: 21.2.2021).

49 Kate Kelly-Ben Hubbard, "Saudi Arabia Is Open for Business, but Not Everybody's Buying", *The New York Times*, <https://www.nytimes.com/2017/10/27/business/saudi-arabia-is-open-for-business-but-not-everybodys-buying.html>, (Erişim Tarihi: 22.2.2021).

50 "Japonlar Suudi'lerin Yeni Şehri NEOM'a Para Akıtacak", *Hürriyet*, <http://www.hurriyet.com.tr/japonlar-suudilerin-yeni-sehri-neoma-para-akitacak-40646695>, (Erişim Tarihi: 23.02.2021).

SUUDİ ARABİSTAN'IN VİZYON 2030 PROJESİNİN RANTİYECİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE ORTADOĞU'DA DENGELEME ARAYIŞI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRMESİ

Prens koordinasyonunda rakip prenlere karşı başlatılan “yolsuzluk” operasyonlarının bir amacının da dönüşüme karşı olanları tasfiye ederken mal varlıklarına el koyup devlet elinde toplanacak milyarlarca doların NEOM'a aktarılması olduğu iddia edilmektedir.⁵¹

NEOM Projesi; ABD, Mısır, Ürdün ve İsrail tarafından olumlu karşılanmıştır. Nitekim Mısır'ın Akabe Körfezi çıkışındaki Tiran ve Sanafir adalarını Suudi Arabistan'a 2016 yılında bir anlaşmayla devrettiği öne sürülmektedir.⁵² İsrail kaynakları, projenin Sünni Arap ülkeleri ve İsrail'i birbirine bağlayacak geniş çaplı demir yolu ve liman ağının kurulmasını da içermesi gerektiğini açıklamıştır. Bu şekilde Suudi Arabistan ve diğer Sünni Arap ülkelerin katılımıyla “İran karşıtı blok” oluşturulması amaçlanmaktadır.⁵³

Suudi Arabistan'ın Vizyon 2030 ve NEOM Projesi'nin gerçekleştirilmesinde ciddi endişelere vardır. Öncelikle Suudi Arabistan'da geçmiş dönemlerde kapsamı daha küçük olmakla birlikte benzer projelerin yarım kalması, kötümser yaklaşımlara dayanak teşkil etmektedir. Uluslararası yatırımcıların projeye katılımının Suudi Arabistan'da ciddi bir dönüşüm olacağına inanmalarını gerektirmesi, diğer önemli bir engeldir.

Söz konusu ülkede son yıllarda demokratikleşme konusunda kısmi adımlar atılması ve ılımlı söylemlerin kullanılması, gelecek adına ümit vermekle birlikte henüz ikna edici olmaktan uzaktır. Ayrıca Suudi Arabistan'da ulemanın ve tasfiye edilmesi gereken hanedan üyesi siyasi-askeri elitlerin direncinin kırılması oldukça zordur. Son olarak Ortadoğu'da

51 Devon Pendleton-Zainab Fattah, “Saudi Corruption Purge Snares \$33 Billion of Net Worth”, *Bloomberg*, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-11-06/saudi-corruption-purge-snares-33-billion-of-net-worth-in-riyadh>, (Erişim Tarihi: 24.2.2021).

52 Mada Masr, “Saudi Economic Zone Planned for Tiran and Sanafir Islands”, *Madamasr*, <https://www.madamasr.com/en/2017/10/25/news/u/saudi-economic-zone-planned-for-tiran-and-sanafir-islands/>, (Erişim Tarihi: 21.03.2021).

53 “Neom'un Temeli İsrail'den”, *Yeni Şafak*, <http://www.yenisafak.com/amphtml/dunya/neomun-temeli-israilden-2937390>, (Erişim Tarihi: 01.06.2021).

hızlı değişen siyasi, toplumsal ve güvenlik sorunlarının projenin uzun dönemli uygulama takvimine etkilerinin belirsizliği de bir dezavantajdır.

Makalenin ilerleyen bölümlerinde Suudi Arabistan'ın Vizyon 2030 iki kavramsal çerçevede değerlendirilmektedir: Rantiyeciliğin dönüşümü ve dengeleme davranışları.

RANTIYECİ DEVLETLER-RANTIYECİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE VİZYON 2030

Rantiyeci devlet tanımı, Hossein Mahdavy tarafından 1970 senesinde literatüre sokulmuştur.⁵⁴ 1973 yılındaki Petrol Krizi sonrasında petrol fiyatlarının artmasıyla petrol üreten ülkelerin gelirlerinin katlanması ve rant birikiminin önemli miktarlara ulaşması neticesinde teorik çalışmalar hız kazanmış ve bu kapsamda Hazem Beblawi ve Giacomo Luciani'nin kitabı, 1987 senesinde yayımlanmıştır.⁵⁵

Rantiye rejimi, kendi düzenleme tarzıyla özel bir rejimdir. "Rantiyer" kelimesi genellikle araziye sahip olan ve çalışmadan mülklerinden gelir elde eden bireyin sosyal konumuna atıfta bulunur. Bu da değer yaratmadan kazanan anlamına gelir.⁵⁶ Klasik iktisatçı Ricardo,⁵⁷ rantiyerleri toprağa sahip olan sosyal sınıf olarak ve diğer iki sınıfın- işçi sınıfı ve kapitalist sınıf- çabaları sayesinde yaşayan sınıf (asalak) olarak tanımlar. Bununla birlikte bir ulusal ekonomi, özellikle fiyatları uluslararası piyasa güçleri tarafından belirlenen malların ihracatından elde edilen gelirlere dayanıyorsa, "rantiyeci" bir ekonomi olarak kabul edilebilir.

54 Hossein Mahdavy, "Patterns and Problems of Economic Development in Rentier States: The Case of Iran", *Studies in Economic History of the Middle East*, M. A. Cook, der. Oxford University Press, Oxford 1970.

55 Hazem Beblawi-Giacomo Luciani, *The Rentier State*, Croom Helm, London 1987.

56 Hazem Beblawi, "The Rentier State in the Arab World", *The Rentier State: Nation, State and Integration in the Arab World*, Hazem Beblawi-G. Luciani, der., *Croom Helm*, London 1987. s. 50.

57 David Ricardo, *On the Principles of Political Economy and Taxation*, Batoche Books, Kitchener 2001.

SUUDİ ARABİSTAN'IN VİZYON 2030 PROJESİNİN RANTİYECİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE ORTADOĞU'DA DENGELEME ARAYIŞI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRMESİ

Rantiyeci devletler üç temel özellik üzerinden tanımlanır:

- 1) Petrol ya da doğal kaynak gelirleri hükümetlere rant biçiminde ödeniyorsa,
- 2) Petrol/doğal kaynak gelirleri ülke dışından küresel piyasadan elde ediliyorsa,
- 3) Petrol gelirleri doğrudan devlet tarafından toplanıyorsa.⁵⁸

Elde edilen rantın derecesi, ranta konu ürünün yapısına bağlı olarak önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Ürünün pazar fiyatları ile üretim maliyetleri arasındaki fark ne kadar yüksekse elde edilen gelir yükselir.

Ranta konu birincil kaynaklar arasında petrol ve doğalgaz öne çıkmaktadır. Bir ülkede petrol, ülkede egemen otorite tarafından toprak altından çıkarılır ve uluslararası pazarda satılır. Değişim değeri rantın seviyesini belirler ve önemli büyüklüklerde gelir sağlar. Rantiyeci ekonomi, aynı zamanda az gelişmiş sınaî kapasiteyle karakterize edilir. Bu tür bir ekonomi de petrol işlenmiş ürünlere dönüştürülemediği gibi iç tüketimde de kullanım yetersiz kalır ve ranta konu miktar fazla olur.

Suudi Arabistan'ın rantiyeci ekonomisi 1938 senesinde petrol yataklarının keşfedilmesinden beri büyük ölçüde petrol rantına dayalıdır. Rant geliri, 1973 yılındaki Petrol Krizi'nden sonra daha da artmış, Suudi rant ekonomisi biraz daha büyümüş ve petrole bağımlılığı sabitleşmiştir.⁵⁹ Aradan geçen yaklaşık 50 yılda petrol, ülke ekonomisinin ana motoru olmaya devam etmektedir. Suudi Arabistan'da rantiyeci ekonomi düzeni, yıllar içinde milli gelirin önemli ölçülerde artmasına ve döviz rezervlerinin büyümesine karşılık sanayileşmenin ilk aşamalarının bile gerçekleşmemesi sonucunu doğurmuştur. Geleneksel bir toplumdan rantiyeci bir devlet

58 Meliha Benli Altunışık, "Rentier State Theory and the Arab Uprisings: An Appraisal", *Uluslararası İlişkiler*, 11(42), 2014, s. 77.

59 Faudot, a.g.m., s. 4.

olmaya hızla geçen Suudi Arabistan, dünyada kabul gören ekonomik büyüme süreciyle ilişkilendirilen örgütsel değişikliklerden geçmeden kişi başına geliri ve refah düzeyini arttırmıştır.⁶⁰

Riyad yönetimi, 1980 senesinden bu yana ulusal petrol şirketi olan Saudi Aramco'nun tamamen sahibidir ve dünyanın en büyük petrol ihracatçısıdır. Suudi petrol üretim maliyetleri ise dünyanın en düşükleri arasındadır.⁶¹ Suudi GSMH'sinin petrol ihracat gelirlerine sıkı sıkıya bağlı olmasının temel nedeni de budur. Suudi rantiyeci ekonomisinde bireylerin gelirleri ve refahları, devletin petrol rantını tek elde toplayıp ülke içinde yeniden dağıtımıyla oluşmaktadır. Bu dağıtım, bol miktarda kamu istihdamı, çeşitli sübvansiyonlar ve sosyal yardımlar vasıtasıyla sağlanmaktadır.⁶²

Doğal kaynak (petrol, doğalgaz, madenler) zenginliğinden dış rant sağlama üzerine kurulu rantiyeci devletlerde 1980'lerin sonlarından itibaren günümüze kadar uzanan bir değişim süreci ortaya çıkmıştır. Bu değişimde devlet-toplum ilişkilerinde kısmi dönüşüm söz konusudur. Devlet hâlâ dış rantı toplayan ve dağıtandır. Ancak değişik sektörlerden elde edilen kazanç ve vergi de devlet için önemli bir gelir kaynağıdır. Dolayısıyla devletin toplumdan kopukluğu kısmen onarılmış ve vatandaşlık bağı kurulmaya başlanmıştır.⁶³ Bu şekilde geçmişin tamamen ranttan gelir eden ve tek işlevi bunu dağıtmak olan devletinden önemli bir farklılaşma vardır. Mevzubahis farklılaşma ise ülkeden ülkeye değişiklikler göstermektedir.⁶⁴

Rantiyeci devletin dönüşümü "geç dönem rantiyeciliği" şeklinde de kavramsallaştırılmaktadır. Aslında bu kavramsallaştırma, 1990'lı yıllardan

60 Mahdavy, *a.g.m.*, s. 444.

61 Suudi petrolünün varil başına üretim maliyetinin 10 dolar olarak verilmektedir. Detaylı bilgi için bkz. "What it Costs to Produce A Barrel of Oil", *CNN Money*, <https://www.hartfordbusiness.com/article/what-it-costs-to-produce-a-barrel-of-oil>, (Erişim Tarihi: 13.06.2021).

62 Faudot, *a.g.m.*, s. 5-6.

63 Oktay Bingöl, *Başarısız Devletler: Kavramlar, Nedenler ve Sonuçlar*, Barış Kitap, Ankara 2016, s. 170.

64 Matthew Gray, "Theory of Late Rentierism in the Arab States of the Gulf", *Center for International and Regional Studies*, <https://repository.library.georgetown.edu/bitstream/handle/10822/558291/CIRSOccasionalPaper7MatthewGray2011.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.10.2020), s. 24.

SUUDİ ARABİSTAN'IN VİZYON 2030 PROJESİNİN RANTİYECİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE ORTADOĞU'DA DENGELEME ARAYIŞI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRMESİ

günümüze Körfez devletlerinin değişimini ifade etmektedir. Bu süreçte nispeten geç kalan Suudi Arabistan, 2010 yılından itibaren çeşitli adımlar atmaktadır. Gerçekte dünyada 1990 yılından itibaren hız kazanan ve yaygınlaşan küreselleşmenin Ortadoğu'ya yansımaları, ortaya çıkan yeni toplumsal güçler, artan reform talepleri, seçkinlerin batıyla yoğun ilişkileri ve devletin ekonomik kalkınmada rol alma ihtiyacı, petrol zengini Körfez ülkelerinde yeni bir rantiyeci devlet tipini ortaya çıkarmaya başlamıştır.

Yeni tip rantiyeci devlet, toplumsal taleplere ve ihtiyaçlara duyarlıdır. Fakat demokratik değildir. Devlet kontrol ettiği rant alanlarına rağmen siyasal İslamcı akımların baskısı, işsizlik, küreselleşmenin yarattığı teknolojilerin geleneksel otorite ve meşruiyeti zorlaması gibi nedenlerle toplumsal talepleri dikkate almak zorunda kalmıştır.

Körfez ülkelerinin çoğunda siyaset sembolik olarak demokratikleşmiş, nispeten zayıf yasama organları kurulmuş, işlevleri tartışmalı olmakla birlikte toplumla diyalog kanalları açılmıştır. Klasik rantiyeci devletlerden farklı olarak geç dönem rantiyeciler küreselleşmeye temkinli bir açıklık göstermektedir. Örneğin Suudi Arabistan, Dünya Ticaret Örgütü'ne 2005 yılında üye olmuştur. Batı tipi turizm konusunda da adım atılmıştır. Lakin kapsamlı dönüşümler yapılmamıştır.

Suudi Arabistan, 2014 senesinden itibaren Arap Baharı'nın yarattığı iklim ve petrol fiyatlarının düşmesinin etkisiyle daha cesur adımlar atmaya başlamıştır. Bu tür adımlar, diğer Körfez ülkeleri tarafından da geçmişte atılmıştır. Örneğin Katar'ın 2030 Ulusal Vizyonu, Abu Dabi'nin 2030 Vizyonu ve Umman'ın 2020 Planı dikkate değerdir. Yani böylesi dönüşüm planları, 2000'li yılların başında yapılmıştır.⁶⁵

65 "Abu Dhabi 2030", UPC, <http://www.upc.gov.ae/abu-dhabi-2030.aspx?lang=en-US>, (Erişim Tarihi: 12.03.2021); "Oman-Future Vision 2020 to Shape up Economy," *Times of Oman*, http://www.menafn.com/qn_news_story_s.asp?storyid=1093214706, (Erişim Tarihi: 14.01.2021).

Geç dönem rantiyeci devlet tipinde bütçe gelirlerinin önemli bir kısmı enerji ihracatından sağlanmaya devam edilmektedir. Devlet toplanan rantın bir kısmını diğer sektörlerin gelişmesi için harcamaktadır. Suudi Arabistan da petrol gelirlerinden oluşan rezervleri, devlet varlıkları ve sınırlı sayıda zengin aile üyelerinin kişisel varlığına dönüşmüş rant birikimlerini yeni sektörlerle ve NEOM gibi projelere aktarmaya çalışmaktadır. Geç dönem rantiyecilikte şirketler siyasileşmiş kamu işletmelerinden farklı olarak profesyonelce ve verimlilik esas alınarak çalıştırılır.⁶⁶ Suudi Arabistan'ın NEOM'a yabancı ve profesyonel bir CEO görevlendirmesi de bu tezi desteklemektedir.

VİZYON 2013 VE SUUDİ ARABİSTAN'IN DENGEME ARAYIŞI

Genel olarak devletlerin dış politikalarında ve zaman zaman iç politikalarında sıklıkla başvurdukları dengeleme öne çıkan bir stratejidir. Devletler, tarihsel süreçte ve iki kutupluluğun sona erdiği 1990 sonrası dönemde dengelemeyle birlikte peşine takılma (bandwagoning), sorumluluğu başkasına devretme (buck-passing), korunma (hedging), bağlama (tethering), saklanma (hiding), yatıştırma (accomadating/appeasing), bedavacılık (free-riding), ötesine geçme (transcending), prangalanma (chain ganging), tasmayı gevşetme (leash-slipping) ve bağlanma (binding) gibi çeşitli stratejileri uygulamışlardır.⁶⁷ Ancak dengeleme, bölgesel sistemde nispi olarak güçlü olan aktörler tarafından daha sık kullanılmaktadır.

66 Steffen Hertog, "Lean and Mean: The New Breed of State-Owned Enterprises in the Gulf Monarchies", *Industrialization in the Gulf: A Socioeconomic Revolution*, Jean-François Seznec-Mimi Kirk, der., Routledge, London 2011, s. 18-20.

67 Erdem Özlük, "Dengeleme mi Peşine Takılmak mı?: Dış Politika Stratejilerini Yeniden Düşünmek", *Gazi Akademik Bakış*, 10(20), Yaz 2017, s. 224.

SUUDİ ARABİSTAN'IN VİZYON 2030 PROJESİNİN RANTİYECİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE ORTADOĞU'DA DENGELEME ARAYIŞI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRMESİ

Dengelemeye yönelik çok sayıda tanım verilmiştir.⁶⁸ Bu tanımlar arasında farklılıklar olmasına rağmen ortak noktalar çok daha fazladır. Buna göre dengeleme;

1. Daha güçlü ve/ya tehlikeli bir oluşuma karşı tedbir alma arzusu,
2. Baskın durumda olmak için girişimde bulunan güce karşı zayıf tarafı destekleme çabası,
3. Bir devletin sahip olduğu gücü kendi iç kaynaklarını kullanarak ya da ittifaklar tesis etmek yoluyla ilave güç sağlayarak diğer devlet(ler)in gücüne eşit veya üstün olacak şekilde artırma girişimi,
4. Rakip devlet/ devlet koalisyonlarının sahip olduğu gücü ve avantajları azaltma uğraşı,
5. Bu şekilde diğer (rakip/düşman) devlet(ler)in siyasi ya da askeri baskınlığını ve statükoyu değiştirme kapasitesini önlemeye ya da bunu ertelemeye çalışmasıdır.

Dengeleme; dengelenecek aktörler, tehdit tipi, dengeleme amaçları, kullanılan kapasite ve vasıtayla mekânsal unsurlar bağlamında birçok şekil alabilir. Bu kapsamda iç dengeleme, dış dengeleme, sert dengeleme, yumuşak dengeleme, negatif dengeleme, pozitif dengeleme, uzak dengeleme, yakın dengeleme ve her yerde dengelemeden bahsedilebilir.

68 Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, Random House, New York 1979, s. 126; Hans. J. Morgenthau-Kenneth W. Thompson, *Principles and Problems of International Politics: Selected Readings*, Alfred A. Knopf, New York 1950, s. 103; Randall L. Schweller, *Unanswered Threats: Political Constraints on the Balance of Power*, Princeton University Press, Princeton 2006, s. 9; Robert J. Art vd., "Correspondence: Striking the Balance", *International Security*, 30(3), 2005, s. 183.

BÖLGESEL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

Tablo-1: Dengeleme Çeşitleri

Tablo-1: Dengeleme Çeşitleri				
	Tehdit Tipi	Kullanılan Kapasite	Kullanılan Vasıta	Mekân
İç dengeleme (internal balancing)	Dış tehdit	Kendi kapasitesi	Sert güç (SG) ve yumuşak gücün (YG) bileşimi	Ülke dışı yakın ve uzak bölge
Dış dengeleme (external balancing)	Dış tehdit	Müttefikleşme ya da müttefiklerin kapasitesinden faydalanmak	Aynı	Ülke dışı yakın ve uzak bölge
Sert dengeleme (hard balancing)	Dış tehdit	Kendi kapasitesi ve müttefiklerin kapasitesinden faydalanmak, çatışma	SG (askeri-ekonomik ağırlıklı)	Ülke dışı yakın ve uzak bölge
Yumuşak dengeleme (soft balancing)	Dış tehdit	Kendi kapasitesi ve müttefiklerin kapasitesinden faydalanmak	YG	Ülke dışı yakın ve uzak bölge
Negatif dengeleme (negative balancing)	Dış tehdit	Rakip (ler)in kapasitesini azaltmak	SG ve YG bileşimi, çevreleme	Ülke dışı yakın ve uzak bölge
Pozitif dengeleme (positive balancing)	Dış tehdit	Kendi/müttefik kapasitesini artırmak	SG ve YG bileşimi,	Ülke dışı yakın ve uzak bölge
Uzak dengeleme (offshore balancing)	Dış tehdit	Müttefiklerin kapasitesini artırmak	Aynı	Ülke dışı uzak bölge
Yakın dengeleme (onshore balancing)	Dış tehdit	Kendi kapasitesi ve müttefiklerin kapasitesinden faydalanmak	Aynı	Ülke dışı yakın bölge
Her yerde dengeleme (omni balancing)	İç Tehdit Dış tehdit	Kendi kapasitesini artırmak Müttefiklerin kapasitesinden faydalanmak	Aynı	Ülke dışı Ülke içi

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

SUUDİ ARABİSTAN'IN VİZYON 2030 PROJESİNİN RANTİYECİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE ORTADOĞU'DA DENGELEME ARAYIŞI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRMESİ

Bu makalenin konusu kapsamında iki türün açıklanmasına ihtiyaç vardır: uzak dengeleme ve her yerde dengeleme. Uzak dengeleme kavramı, Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin küresel çıkarlarının nasıl korunması gerektiği yönündeki tartışmalar üzerinden şekillenmiştir. Aslında kavram, ABD'nin anavatanı dışındaki bölgelerde doğrudan büyük çaplı savaşa girmemesi; ancak bu bölgelerde çıkarlarını koruması düşüncesine dayanmaktadır. Uzaktan dengeleme yapacak aktör, dengeleme yapılacak bölgede güçlü, güvenilir ve istekli yerel aktörlere yardım yaparak kapasitelerini artırır ve güç dengesi muhafazası için bir çeşit vekil olarak görevlendirir. Vekil(ler) dengelemeyi kendi çıkarları (lider ve devlet çıkarları) için yaparken; patron devlete de hizmet ederler. Bu patron devlet açısından uzak dengelemeyken; vekil açısından yakın dengelemedir. Diğer taraftan patronun uzak dengelemesi, "sorumluluğu başkasına devretme" (*buck-passing*), vekilin yakın dengelemesi "peşine takılma" (*bandwagoning*) stratejileriyle büyük ölçüde örtüşür.

Uzak dengeleme yapan daha fazla yumuşak gücünü kullanır. Başta askeri olarak sert güç unsurları düşük görünümde tutulur. Örneğin ABD, 2009 yılından itibaren Obama'yla birlikte Ortadoğu'da askeri gücünün yüksek görünürlüğünü, karadaki birliklerini önemli ölçüde geri çekerek düşürmüştür. Ancak Washington yönetimi, deniz platformlarındaki askeri gücünü artırarak devam ettirmiştir. ABD, mekânsal olarak off-shore durumuna çekilmiştir. Dengeleme görevini ise İran'a karşı Türkiye'yi ve Suudi Arabistan'ı, Türkiye'ye karşı da Irak Merkezi Yönetimi, terör örgütü DEAŞ ve PYD/YPG⁶⁹ terör örgütünü kullanarak yürütmüştür. Günümüzde ise Türkiye ve İran'a karşı Suudi Arabistan liderliğinde yeni bir ittifak oluşumuna yönelmiştir.

Her yerde dengeleme farklı özellikler taşır. Güç dengesi teorisi, Avrupalı ülkelerin tecrübelerinin gözlemlenmesiyle oluşturulduğundan

69 ABD'nin terör örgütü PYD/YPG üzerinden yürüttüğü strateji hakkında detaylı bilgi için bkz. Mehmet Seyfettin Erol-Kadir Ertaç Çelik, "ABD'nin Suriye Politikasında Vekil Aktör Olarak Terör Örgütleri: YPG Örneği", *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 2018, s. 14-45.

demokrasinin gelişmediği ve iç istikrarın sorunlu olduğu devletlerin (yeni patrimonyal, rantiyeci, kleptokratik 'hırsızların yönetimi', pariah/rouge 'haydut', otokrat)⁷⁰ dış politika davranışlarını açıklamakta kısmen yetersizdir.

Bu tür devletlerde, liderler açısından çoğunlukla iç tehdit dış tehditten önceliklidir. Devlet çıkarlarından önce liderliğin çıkarları gelmekte, liderler kendi çıkarlarını devletin çıkarlarının önüne koymaktadır. Bu nedenle sadece dış tehdit değil; iç tehdit de dengeleme süreçlerinde belirleyici bir faktördür. Her yerde dengeleme teorisi iç tehdidi devreye sokarak uluslararası siyasetin yegâne unsuru olan devlete, bir de devlete liderlik eden kişiyi ya da grubu eklemektedir. İç tehdidin dengeleme sürecine dâhil edilme sebebi, devlet liderinin iktidarda kalma uğraşdır. Bu şekilde devlet için hayatta kalma ve çıkarlarını koruma hedefinin yanında liderliğin iktidarını sürdürmesi ve buna katkı sağlayacak ülkeye dair arayış da vardır. Her yerde dengeleme teorisi, az gelişmiş, geri kalmış, meşruiyeti sorunlu liderlerin kendilerinin iktidarda kalmasına yardımcı olacak ve iç tehdide karşı destek alabileceği güçlerle ittifak kurmaya eğilimli olduklarını iddia etmektedir.⁷¹

Vizyon 2030'un Ortadoğu'daki dengeleme stratejisi açısından yerine göz atmak gerekirse, ABD, Suudi Arabistan, Mısır ve İsrail'in motivasyonlarını değerlendirilmek gereklidir. ABD, 2000'lerin başından itibaren Ortadoğu ve diğer bölgelerde tek taraflı ve meşruiyeti sorunlu eylemlerinin, sert ve yakın dengeleme çabalarının yarattığı hasarın farkındadır. En azından Obama dönemiyle birlikte uzak ve yumuşak dengelemeye yönelmiştir. Sıklıkla dillendirilen "ABD, Ortadoğu'da kapasite azaltırken; Asya-Pasifik'e yöneliyor." önermesi de bu yönelimi

70 Bu tür devlet tanımları için bkz. Bingöl, a.g.e.; Ek-1: *Kavramlar ve Terimler Sözlüğü*.

71 Mehmet Çağatay Abuşoğlu, "Omnibalancing Teorisi ve Türkiye-Özbekistan İlişkileri", *Karabakh Today*, <http://tr.karabakh.today/news/research/7036-omnibalancing-teorisi-ve-turkiye-ozbekistan-iliskileri>, (Erişim Tarihi: 14.01.2021).

SUUDİ ARABİSTAN'IN VİZYON 2030 PROJESİNİN RANTİYECİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE ORTADOĞU'DA DENGELEME ARAYIŞI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRMESİ

desteklemektedir. ABD'nin Irak'ı işgali ve Afganistan harekâtının belli bir döneminden sonra Çin'i dengelemek, Kuzey Kore'yi sınırlamak ya da bölgedeki mevcut güç dengesini korumak için çaba sarf ettiği, kendi resmi dokümanları tarafından da teyit edilmektedir.⁷² ABD'nin Çin'e karşı yönelimi devam ederken 2014 senesinden itibaren Rusya'nın Kırım'ı işgal ve Ukrayna'nın doğusuna müdahalesiyle başlayan gerginlikler, önemli bir kapasitenin doğu Avrupa'ya yöneltilmesini gerektirmiştir.

ABD, Ortadoğu'da değişmez hedefi olan, İsrail'in bekasını sağlamak, enerji arzının devamlılığı ve bölgenin tek bir devlet ya da bir ittifak tarafından kontrol altına alınmasını engellemeyi başarabilmek için güç dengesini korumayı amaçlamaktadır. Arap Baharı ve sonrasında Suriye İç Savaşı, Irak, Yemen ve Mısır'daki istikrarsız ortam İran ve Rusya'nın etkisinin artmasına yol açmış, İsrail'in bekasını tehdit eder duruma ulaşırken; ABD'yi harekete geçmeye zorlamıştır.⁷³

ABD, Trump yönetimiyle birlikte Ortadoğu'ya yönelik politikasını Suudi Arabistan, Mısır, Ürdün ve Kürt gruplar üzerine tesis etmiştir. Trump'ın ve yakın çevresi ile ABD siyasi ve güvenlik bürokrasisinin üst düzey ziyaret trafikleri ve ekonomik/askeri yardımları da tesis edilen sıklet merkezini işaret etmektedir. ABD, burada kilit ve büyük rolü Suudi Arabistan'a vermiş, Katar'la olan gerginliği kullanarak ve İran tehdidini canlı tutarak Suudi Arabistan-İsrail yakınlaşmasını sağlamıştır. ABD, Suudi Arabistan'ın yeni rantiyeci devlete dönüşüm çabasına ve Veliht Prens MbS'nin güç konsolidasyonuna destek sağlamaya başlamıştır.

Tüm bu çabalar ABD'nin bölgede uzak ve yumuşak dengelemesini ifade etmektedir. Vizyon 2030 ise ABD açısından dengelemenin cisimleşen ve ortakları maddi kazançlar üzerinden bir araya getiren "çetin özü"dür.

72 Matt Schiavenza, "What Exactly Does It Mean That the U.S. Is Pivoting to Asia?", *The Atlantic*, <https://www.theatlantic.com/china/archive/2013/04/what-exactly-does-it-mean-that-the-us-is-pivoting-to-asia/274936/>, (Erişim Tarihi: 10.01.2021).

73 Kadir Ertaç Çelik-Mehmet Seyfettin Erol, "Kuşak-Yol Girişimi Bağlamında ABD'nin İran Politikasının Analizi", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 2019, s. 26.

Diğer taraftan Trump'ın ABD siyasetinde meşruiyet sorunu ve tüccar devlet adamı yaklaşımı da Washington yönetiminin dengeleme araçlarını ve stratejisini seçiminde etkili olmuştur.

Suudi Arabistan, dört temel tehdit algılamaktadır. Klasik rantiyeci ekonomisinin sürdürülemezliği, iç huzursuzluklar, İran'ın etkisinin artması ve İslam Dünyası'ndaki etkiyi kaybetmek. Genelde Vizyon 2030 ve özelde NEOM, bu tehditlere bir yanıttır. Suudi Arabistan Vizyon 2030 ile iç dengeleme yaparak rejimin devamını ve iç huzursuzlukların kontrol edilmesini amaçlarken; NEOM gibi projeler çevresinde Mısır, Ürdün ve örtülü olarak İsrail arasında sonraki aşamalarda Lübnan ve Filistin'in de dahil olacağı bir iş birliği ortamı yaratılmasını, bu şekilde İran'ın etkisinin azaltılmasını, Türkiye'nin Ortadoğu'dan soyutlanmasını gerçekleştirecek bir dış dengeleme yapmaktadır. Bu haliyle Vizyon 2030 ve NEOM, Suudiler açısından her yerde dengeleme stratejisi anlamına gelmektedir.

2030'un NEOM ve benzeri mega projelerinin içindeki uygulama projelerinin -özellikle enerji hatları- gerçekleştirilmesi durumunda, Suriye ve Irak'ta çatışma sonrası ortaya çıkacak siyasi yapılanmanın şekline göre Kürtler ve Sünnilerin (Sünni bölgesi); hatta Irak'ın petrol/doğalgazını küresel pazarlara aktarmak için alternatif sağlaması olasıdır. Bu tür bir seçenek, özellikle Kürt bölgelerinin karaya sıkışmışlığını ve mevcut hatlara bağımlılığını azaltacağından jeopolitik resmi önemli ölçüde değiştirme potansiyeli taşımaktadır.

Bölgedeki gelişmeler ve değişimlerden Suudi Arabistan, Mısır, Ürdün, İsrail ve ABD farklı nedenlerle de olsa benzer tehditleri algılamaktadırlar. Tehditlere karşı alınması gereken tedbirler konusunda bu aktörler benzer amaçlara sahiptir: **(1)** bölgesel statükoyu devam ettirmek, **(2)** İran'ı sınırlamak, **(3)** Türkiye'yi Arap coğrafyasından uzak tutmak, **(4)** radikal İslam'ı kontrol altında tutmak ve ılımlı İslam'ın etkisini artırmak.

SUUDİ ARABİSTAN'IN VİZYON 2030 PROJESİNİN RANTİYECİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE ORTADOĞU'DA DENGELEME ARAYIŞI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRMESİ

Söz konusu hedeflere ulaşmak için devletlerin uygulamaya çalıştığı temel stratejilerin birbirleriyle çelişen ve örtüşen noktaları olsa da ABD'nin uzak ve yumuşak dengelemesi (off-shore and soft balancing), İsrail'in sert/askeri dengelemesi (hard balancing), Suudi Arabistan'ın her yerde dengelemesi (omni-balancing), Mısır ve Ürdün'ün ise peşine takılma (bandwagoning) stratejisi mekân olarak ortaktır. Bu mekân, jeopolitik ve jeo-ekonomik unsurlarıyla şekillenen Arap Yarımadası-Levant alt bölgesel sistem/kompleksidir. Vizyon 2030 ise bu alt sistemin tam merkezinde yer almaktadır.

SONUÇ

Riyad yönetiminin geliştirdiği Vizyon 2030 ve uygulama aşamasına geçtiği NEOM gibi projelerin, zaman zaman basında yer bulan “petrol zengini Arapların” yeni bir “ütopik projesi” söyleminin ötesinde kapsamlı bir bağlamı ve dinamiği söz konusudur. Vizyon 2030'u temelde artan toplumsal beklentilerin ve düşen petrol fiyatlarının tetiklediği uzun süreli ve dirençli sosyo-ekonomik krize kapsamlı bir tedbir, Suudi yönetiminin rantiyeci ekonomisinin dönüşümü, devlet-toplum ilişkilerinin yeniden tanımlanması ve Riyad-Washington ittifakının bölgesel gelişmelere yanıtı şeklinde değerlendirilmek gerekmektedir.

Plan, çeşitli yönlerden rantiyeci ekonominin ve rantiyeci devletin sosyal ve siyasal düzenlemelerinin değişimine radikal bir yaklaşım benimsemektedir. Bahsi geçen dönüşümde bütçe gelirlerinin önemli bir kısmı enerji ihracatından sağlanmaya devam edilirken; Suudi Arabistan'da petrol gelirlerinden oluşan rezervler, devlet varlıkları ve hanedanın sınırlı sayıda zengin üyelerinin kişisel varlığına dönüşmüş rant birikimleri, yeni sektörlerle ve NEOM gibi projelere aktarılmaya çalışılmaktadır. Ekonominin ve yeni kurulacak çok uluslu şirketlerin siyasileşmiş kamu işletmelerinden

BÖLGESEL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

farklı olarak profesyonelce ve verimlilik esas alınarak yönetilmesi/çalıştırılması, nitelikli insan gücü yaratılması ve girişimciliğin teşvik edilmesi temel hedeflerdir.

Suudi Arabistan, iç ve dış ortamda dört temel tehdit algılamaktadır. Bunlar klasik rantiyeci ekonomisinin sürdürülemezliği, iç huzursuzluklar, İran'ın etkisinin artması ve İslam Dünyası'nda etkiyi kaybetmektir. Genelde Vizyon 2030 ve özelde NEOM gibi projeler, bu tehditlere de tedbir arayışındadır.

SUUDİ ARABİSTAN'IN VİZYON 2030 PROJESİNİN RANTİYECİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE ORTADOĞU'DA DENGELEME ARAYIŞI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRMESİ

KAYNAKÇA

"53rd Annual Report2017", *Saudi Arabia Monetary Agency*, <https://www.sama.gov.sa/en-US/EconomicReports/AnnualReport/Fifty%20Third%20Annual%20Report.pdf>, (Erişim Tarihi: 21.06.2021).

"Abu Dhabi 2030", *UPC*, <http://www.upc.gov.ae/abu-dhabi-2030.aspx?lang=en-US>, (Erişim Tarihi: 12.03.2021).

"Crude Oil Prices-70 Year Historical Chart", *Macrotrends*, <https://www.macrotrends.net/1369/crude-oil-price-history-chart>, (Erişim Tarihi: 03.04.2021).

"Full Text of Saudi Arabia's Vision 2030", *Al Arabiya English*, <https://english.alarabiya.net/en/perspective/features/2016/04/26/Full-text-of-Saudi-Arabia-s-Vision-2030.html>, (Erişim Tarihi: 17.07.2021).

"Government Effectiveness Index", *World Bank*, <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#reports>, (Erişim Tarihi: 16.02.2021).

"Individuals Using Internet of Saudi Population-2016", *World Bank*, <https://data.worldbank.org/indicator/IT.NET.USER.ZS?end=2018&locations=SA&start=1990>, (Erişim Tarihi: 14.05.2021).

"Japonlar Suudi'lerin Yeni Şehri NEOM'a Para Akıtacak", *Hürriyet*, <http://www.hurriyet.com.tr/japonlar-suudilerin-yeni-sehri-neoma-para-akitacak-40646695>, (Erişim Tarihi: 23.02.2021).

"Kaya Gazı Devrimi, Dünya Pazarlarını Nasıl Yeniden Şekillendiriyor?", *Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi*, <https://www.dunyaenerji.org.tr/kaya-gazi-devrimi-dunya-pazarlarini-nasil-yeniden-sekillendiriyor/>, (Erişim Tarihi: 18.04.2021).

"Labour Force, Fourth Quarter 2019", *Saudi Arabia General Authority for Statistics*, <https://www.stats.gov.sa/en/814>, (Erişim Tarihi: 17.03.2021).

BÖLGESEL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

“McKinsey-About Us”, *McKisney*, <https://www.mckinsey.com/about-us/overview>, (Erişim Tarihi: 23.02.2021).

“Neom’un Temeli İsrail’den”, *Yeni Şafak*, <http://www.yenisafak.com/amhtml/dunya/neomun-temeli-israilden-2937390>, (Erişim Tarihi: 01.06.2021).

“Oman-Future Vision 2020 to Shape up Economy”, *Times of Oman*, http://www.menafn.com/qn_news_story_s.asp?storyid=1093214706, (Erişim Tarihi: 14.01.2021).

“Renewable Energy Statistics”, *EUROSTAT*, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Renewable_energy_statistics#of_electricity_generated_come_from_renewable_sources, (Erişim Tarihi: 24.02.2021).

“Saudi Arabia GNP 1970-2021”, *Macrotrends*, <https://www.macrotrends.net/countries/SAU/saudi-arabia/gnp-gross-national-product>, (Erişim Tarihi: 06.04.2021).

“Saudi Arabia: Average Age of the Population from 1950 to 2050”, *Statista*, <https://www.statista.com/statistics/262482/median-age-of-the-population-in-saudi-arabia/>, (Erişim Tarihi: 15.05.2021).

“Saudi Arabia: Year in Review 2012”, *Oxford Business Group*, <https://oxfordbusinessgroup.com/news/saudi-arabia-year-review-2012>, (Erişim Tarihi: 06.05.2021).

“Saudi Arabia’s Growing Deficit”, *Blomberg*, <https://www.bloomberg.com/graphics/2017-neom-saudi-mega-city/>, (Erişim Tarihi: 12.12.2020).

“Saudi Aramco Was the World’s Most Profitable Company in 2018”, *The Irish Times*, <https://www.irishtimes.com/business/retail-and-services/saudi-aramco-was-the-world-s-most-profitable-company-in-2018-1.3845364>, (Erişim Tarihi: 23.05.2021).

SUUDİ ARABİSTAN'IN VİZYON 2030 PROJESİNİN RANTİYECİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE ORTADOĞU'DA DENGELEME ARAYIŞI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRMESİ

"Saudi Corruption Purge Snares \$33 Billion of Net Worth", *Bloomberg*, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-11-06/saudi-corruption-purge-snares-33-billion-of-net-worth-in-riyadh>, (Erişim Tarihi: 24.2.2021).

"Son Dakika: Suudi Arabistan'dan Çok Önemli Açıklama... 'İlimli İslam'a Dönüyoruz'", *Hürriyet*, <http://www.hurriyet.com.tr/son-dakika-suudi-arabistandan-cok-onemli-aciklama-ilimli-islama-donuyoruz-40621245>, (Erişim Tarihi: 24.01.2021).

"Suudi Arabistan'dan 500 Milyar Dolarlık Çılgın Proje! 'NEOM'", *Süper Haber*, <http://www.superhaber.tv/suudi-arabistandan-500-milyar-dolarlik-cilgin-proje-neom-87266-haber>, (Erişim Tarihi: 30.03.2021).

"Suudi Arabistan'dan Kızıldeniz Kıyısında 500 Milyar Dolarlık Mega Kent", *BBC Türkçe*, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41736073>, (Erişim Tarihi: 30.03.2021).

"UN E-Government Survey 2016", *UN*, <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2016>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

"Ülkelere Göre Dünya Petrol Rezervi", *Enerji Atlası*, <https://www.enerjiatlas.com/rezerv/dunya-petrol-rezervi.html>, (Erişim Tarihi: 26.03.2021).

"Vision 2030-Foreword", *Vision 2030*, <http://vision2030.gov.sa/en/foreword>, (Erişim Tarihi: 16.02.2021).

"Vision Realization Programs", *Kingdom of Saudi Arabia Vision 2030*, <https://www.vision2030.gov.sa/v2030/vrps/>, (Erişim Tarihi: 16.06.2021).

"What Does Saudi Arabia's Mega Project 'NEOM' Actually Stand for?", *Al Arabiya English*, <http://english.alarabiya.net/en/business/economy/2017/10/24/What-does-NEOM-mean-.html>, (Erişim Tarihi: 14.03.2021).

BÖLGESEL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

“What it Costs to Produce A Barrel of Oil”, *CNN Money*, <https://www.hartfordbusiness.com/article/what-it-costs-to-produce-a-barrel-of-oil>, (Erişim Tarihi: 13.06.2021).

“With \$800 Billion Hanging in the Balance, What Exactly Is Changing in Saudi Arabia”, *Haaretz*, <https://www.haaretz.com/middle-east-news/1.821753>, (Erişim Tarihi: 21.02.2021).

ABUŞOĞLU, Mehmet Çağatay, “Omnibalancing Teorisi ve Türkiye-Özbekistan İlişkileri”, *Karabakh Today*, <http://tr.karabakh.today/news/research/7036-omnibalancing-teorisi-ve-turkiye-ozbekistan-iliskileri>, (Erişim Tarihi: 14.01.2021).

ACHOUI, Mustapha, “The Saudi Society: Tradition and Change”, *Families Across Cultures*, Cambridge University Press, James Georgas-John W. Berry vd., der. Cambridge MA 2006.

AIZHU, Chen, “Chinese Majors to Struggle to Extend Shale Gas Boom Beyond 2025”, *Reuters*, <https://www.reuters.com/article/us-china-shalegas-idUSKBN29V0ZE>, (Erişim Tarihi: 14.10.2020).

AL RASASI, Moayad H. vd., “Oil Revenues and Economic Growth in Saudi Arabia”, *Saudi Arabian Monetary Authority*, [https://www.sama.gov.sa/en-US/EconomicResearch/WorkingPapers/Oil%20Revenues%20and%20Economic%](https://www.sama.gov.sa/en-US/EconomicResearch/WorkingPapers/Oil%20Revenues%20and%20Economic%20), (Erişim Tarihi: 14.10.2020).

ALKHALISI, Zahraa, “Saudi Arabia Eases Austerity After ‘Very Negative’ Response”, *CNN Business*, <https://money.cnn.com/2018/01/09/news/economy/saudi-arabia-austerity-backlash/index.html>, (Erişim Tarihi: 10.04.2021).

ART, Robert J. vd., “Correspondence: Striking the Balance”, *International Security*, 30(3), 2005, s. 177-196.

SUUDİ ARABİSTAN'IN VİZYON 2030 PROJESİNİN RANTİYECİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE ORTADOĞU'DA DENGELEME ARAYIŞI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRMESİ

BEBLAWI, Hazem, "The Rentier State in the Arab World", *The Rentier State: Nation, State and Integration in the Arab World*, Hazem Beblawi-G. Luciani, der., Croom Helm, London 1987.

BEBLAWI, Hazem-Giacomo Luciani, *The Rentier State*, Croom Helm, London 1987.

BELLELLI, Jacopo, "The Shale Gas 'Revolution' in the United States: Global Implications, Options for the EU", *Directorate-General For External Policies*, https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/briefing_note/join/2013/491498/EXPO-AFET_SP%282013%29491498_EN.pdf, (Erişim Tarihi: 18.04.2021).

BENLİ ALTUNIŞIK, Meliha, "Rentier State Theory and the Arab Uprisings: An Appraisal", *Uluslararası İlişkiler*, 11(42), 2014, s. 75-91.

BİNGÖL Oktay, *Başarısız Devletler: Kavramlar, Nedenler ve Sonuçlar*, Barış Kitap, Ankara 2016.

ÇELİK, Kadir Ertaç, Mehmet Seyfettin Erol, "Kuşak-Yol Girişimi Bağlamında ABD'nin İran Politikasının Analizi", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 2019, s. 11-41.

ELİAS, Firas-Mehmet Seyfettin Erol, "İslam Devrimi Sonrasında İran Dış Politikasının Ummu'l Kura Teorisi Bağlamında Analizi", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 2021, s. 378.

EROL, Mehmet Seyfettin-İrem Bilgetürk, "Mehdilik Anlayışı Kapsamında İran Dış Politikası Üzerine Bir İnceleme", *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 2020, s. 240-180.

EROL, Mehmet Seyfettin-Kadir Ertaç Çelik, "ABD'nin Suriye Politikasında Vekil Aktör Olarak Terör Örgütleri: YPG Örneği", *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 2018, s. 14-45.

FAUDOT, Adrien, "Saudi Arabia and the Rentier Regime Trap: A Critical Assessment of the Plan Vision 2030", *Ssciencedirect*, https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0301420718304355Manuscript_6303ce0d5292a7b22f59384ba98049e6, (Erişim Tarihi: 06.06.2021).

GRAY, Matthew, "Theory of Late Rentierism in the Arab States of the Gulf", *Center for International and Regional Studies*, <https://repository.library.georgetown.edu/bitstream/handle/10822/558291/CIRSOccasionalPaper7MatthewGray2011.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.10.2020).

GRAND, Stephen-Katherine Wolff, "Assessing Saudi Vision 2030: A 2020 Review", *The Atlantic Council*, <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/assessing-saudi-vision-2030-a-2020-review/>, (Erişim Tarihi: 13.05.2021).

HERTOG, Steffen, "Lean and Mean: The New Breed of State-Owned enterprises in the Gulf Monarchies", *Industrialization in the Gulf: A Socioeconomic Revolution*, Jean-François Seznec-Mimi Kirk, der., Routledge, London 2011, s. 17-29.

JANE Kinninmont, *Vision 2030 and Saudi Arabia's Social Contract Austerity and Transformation*, Chatham House, London 2017, <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/2017-07-20-vision-2030-saudi-kinninmont.pdf>, (Erişim Tarihi: 9.02.2021).

KARİM, Umer, "The Evolution of Saudi Foreign Policy and the Role of Decision-making Processes and Actors", *The International Spectator*, 52(2), 2017, s. 71-88.

KELLY, Kate-Ben Hubbard, "Saudi Arabia Is Open for Business, but Not Everybody's Buying", *The New York Times*, <https://www.nytimes.com/2017/10/27/business/saudi-arabia-is-open-for-business-but-not-everybodys-buying.html>, (Erişim Tarihi: 22.2.2021).

SUUDİ ARABİSTAN'IN VİZYON 2030 PROJESİNİN RANTİYECİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE ORTADOĞU'DA DENGELEME ARAYIŞI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRMESİ

Kingdom of Saudi Arabia Vision 2030, <https://www.vision2030.gov.sa/v2030/overview/>, (Erişim Tarihi: 26.05.2021).

MAHDAVY, Hossein, "Patterns and Problems of Economic Development in Rentier States: The Case of Iran", *Studies in Economic History of the Middle East*, M. A. Cook, der. Oxford University Press, Oxford 1970.

MASR, Mada, "Saudi Economic Zone Planned for Tiran and Sanafir Islands", *Madamasr*, <https://www.madamasr.com/en/2017/10/25/news/u/saudi-economic-zone-planned-for-tiran-and-sanafir-islands/>, (Erişim Tarihi: 21.03.2021).

MOHAMMED, Irfan, "Social Media Usage in Saudi Arabia at Its Peak", *Saudi Gazette*, <http://www.saudigazette.com.sa/article/562919/SAUDI-ARABIA/Social-media-usage-in-Saudi-Arabia-at-its-peak-CITC?rss=1>, (Erişim Tarihi: 27.05.2021).

MORGENTHAU, Hans. J. -Kenneth W. Thompson, *Principles and Problems of International Politics: Selected Readings*, Alfred A. Knopf, New York 1950.

ÖZEL, Pınar, "Petrol Sanayiinde Dikey Bütünleşme ve Türkiye'de Uygulanabilirliği", <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/P%C4%B1narOZEL.pdf>, (Erişim Tarihi: 19.05.2021).

ÖZLÜK, Erdem, "Dengeleme mi Peşine Takılmak mı?: Dış Politika Stratejilerini Yeniden Düşünmek", *Gazi Akademik Bakış*, 10(20), 2017, s. 221-263.

RANDALL, L. Schweller, *Unanswered Threats: Political Constraints on the Balance of Power*, Princeton University Press, Princeton 2006.

BÖLGESEL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

REDWANUR, Rahman-Ameerah Qattan, "Vision 2030 and Sustainable Development: State Capacity to Revitalize the Healthcare System in Saudi Arabia", *The Journal of Health Care Organization, Provision, and Financing*, 58(1), 2021, s. 1-10.

RICARDO, David, *On the Principles of Political Economy and Taxation*, Batoche Books, Kitchener 2001.

SUUDİ ARABİSTAN'IN VİZYON 2030 PROJESİNİN RANTİYECİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE ORTADOĞU'DA DENGELEME ARAYIŞI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRMESİ

SCHIAVENZA, Matt, "What Exactly Does It Mean That the U.S. Is Pivoting to Asia?", *The Atlantic*, <https://www.theatlantic.com/china/archive/2013/04/what-exactly-does-it-mean-that-the-us-is-pivoting-to-asia/274936/>, (Erişim Tarihi: 10.01.2021).

SHAMSEDDINE, Reem-Jonathan Landay, "Aramco Listing: Donald Trump Appeals to Saudi Arabia to List State-Owned Oil Company on New York Stock Exchange", *Independent*, <http://www.independent.co.uk/news/business/news/aramco-listing-donald-trump-new-york-stock-exchange-saudi-arabia-sate-owned-a8039901.html>, (Erişim Tarihi: 21.2.2021).

STEINBERG, Guido-Nils Woermer, "Exploring Iran&Saudi Arabia's Interests in Afghanistan&Pakistan: Stakeholders or Spoilers-A Zero Sum Game?", *Barcelona Centre For International*, https://www.swp-berlin.org/publications/products/fachpublikationen/Steinberg_Woermer_Saudi_Arabia_Interest_April2013.pdf, (Erişim Tarihi: 16.03.2021).

WALTZ, Kenneth N., *Theory of International Politics*, Random House, New York 1979.

STRUCTURED ABSTRACT

Saudi Arabia faced one of the most serious economic challenges in its modern history when global oil prices dropped significantly in 2014-2016. The economic crisis resulting from the decline in oil prices has intersected with the employment needs of the growing young population and other political and social factors that have matured over the years. As a matter of fact, the years in question changing expectations of citizens has been complicated when the effects of regional transformations and developments that started with the “Arab Spring”, the rise of regional rival Iran to an advantageous position in the balance of power, radical Islamic and jihadist movements starting to harm Saudi Arabia in the form of Al-Qaeda and ISIS merged with the incompatibility of the traditional social contract regulating state-citizens relations and the cumbersome structure of the internal decision-making process in the country.

In the country, an ambitious economic and social reform plan has been initiated that would transform the oil-dependent rentier economy by facilitating the creation of a strong private sector. With the Vision 2030 announced in 2016, the attention of the international community turned to Saudi Arabia, and multidimensional discussions began.

In this article, the debates in this direction is looked from a different angle and aimed to explain the basic motivations and expectations behind the Vision 2030 transformation program of the Saudi state. In this context, it is claimed that Vision 2030 offers functional tools to the Saudi state to transform the rentier economy and maintain its powerful position in the Middle East. In the article, the developments before Vision 2030 are discussed and its scope is explained, a conceptual discussion is made about the rentier states-the transformation of rentierism, and the place of Vision 2030 in the transformation of the Saudi rentier economy and

SUUDİ ARABİSTAN'IN VİZYON 2030 PROJESİNİN RANTİYECİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE ORTADOĞU'DA DENGELEME ARAYIŞI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRMESİ

its connection with Saudi Arabia's search for balancing action in regional politics are analyzed.

It is important for Saudi Arabia that the drop in oil prices in mid-2014 is the result of the structural change in the factors affecting global oil production and consumption, in other words, global supply and demand, rather than the result of a temporary and sudden crisis. This dynamic, other multi-faceted trends and the clumsy and dysfunctional internal decision-making process of the monarchy – coincided with the falling oil prices in 2014, forced the transformation and opened the door to Vision 2030.

Vision 2030 is built on three pillars, focusing on the transformation of the rentier Saudi state. The first pillar is the preservation and enhancement of Saudi Arabia's status as "the heart of the Islamic and Arab world". The second pillar is built on transforming Saudi Arabia into a global investment center, stimulating and diversifying the Saudi economy. The third pillar covers the transformation of Saudi Arabia's geopolitical position into the center of world trade. The three main themes of the vision are an energetic society, a thriving economy and a passionate nation. The 2030 vision is linked to a long-term and detailed implementation calendar with the Public Investment Fund Program, the Financial Balance Program and the National Transformation Program.

13 programs have been identified to achieve the targets set within the framework of Vision 2030. These are; 1) Financial Sector Development Program, 2) Financial Balance Program, 3) Hajj and Umrah Program, 4) Housing Program, 5) Human Capital Development Program, 6) National Character Enrichment Program, 7) National Companies Incentive Program, 8) National Industrial Development and Logistics Program, 9) National Transformation Program, 10) Privatization Program, 11) Public Investment Program, 12) Quality of Life Program and 13) Strategic Partnership Programs.

Vision 2030 and its projects such as NEOM of which implementation has started have a comprehensive context and dynamic beyond the discourse of a new “utopian project” of the “oil-rich Arabs” that is occasionally featured in the press. Vision 2030 should be considered as a comprehensive measure to the long-term and resilient socio-economic crisis triggered by rising social expectations and falling oil prices, the transformation of the Saudi administration’s rentier economy, the redefinition of state-society relations, and the response of Saudi Arabia, together with USA to regional developments.

The plan adopts a radical approach to changing the social and political arrangements of the rentier economy and the rentier state in various aspects. While a significant part of the budget revenues will continue to be obtained from energy exports in the said transformation, the reserves formed from oil revenues, state assets and rent savings that have turned into the personal assets of a limited number of wealthy members of the dynasty in Saudi Arabia are to be transferred to new sectors and projects such as NEOM. The main objectives are to manage/operate the economy and newly established multinational companies professionally and on the basis of efficiency, unlike politicized public enterprises to create qualified manpower and to encourage entrepreneurship.

Saudi Arabia perceives four main threats in its internal and external environment. These are the unsustainability of the classical rentier economy, internal unrest, the increasing influence of Iran and the loss of influence in the Islamic world. Projects such as Vision 2030 in general and NEOM in particular seek measures against these threats. While Saudi Arabia aims to maintain the regime and control internal unrest by making internal balancing with Vision 2030, it also performs an external balancing act Saudi Arabia perceives four main threats in the internal

SUUDİ ARABİSTAN'IN VİZYON 2030 PROJESİNİN RANTİYECİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE ORTADOĞU'DA DENGELEME ARAYIŞI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRMESİ

and external environment. These are the unsustainability of the classical rentier economy, internal unrest, the increasing influence of Iran and the loss of influence in the Islamic world.

Projects such as Vision 2030 in general and NEOM in particular seek measures against these threats. While Saudi Arabia aims to maintain the regime and control internal unrest by making internal balancing with Vision 2030; it also performs an external balancing act by projects such as NEOM that will create an environment of cooperation between Egypt, Jordan, implicitly Israel, and Lebanon and Palestine in the next stages, thereby reducing the influence of Iran and isolating Turkey from the Middle East. As such, Vision 2030 and NEOM mean an omni-balancing strategy for Saudis.